

Predgovor srpskom izdanju »Teorija međunarodne politike«

Budući da je ova knjiga objavljena pre tri decenije, mnogi su je komentarisali, a neki i kritikovali. Koristim priliku koju pruža predgovor srpskom prevodu da se osvrnem na neke nejasnoće vezane za ovu teoriju i na uobičajenu kritiku koja se na njen račun iznosi.

Zabuna nastaje zbog neshvatanja toga kako nastaju teorije, kao i zbog nerazumevanja toga šta one mogu, a šta ne mogu da urade. U prvom poglavlju, teoriju sam definisao kao mentalnu sliku neke oblasti – sliku koja pokazuje kako je ta oblast organizovana i kako su njeni delovi povezani. Teorija izoluje jednu oblast da bi je intelektualno obradila. Mentalna slika, na primer, ekonomije države ili međunarodnog političkog sistema, jeste uprošćena predstava. Da bi bili prikazani važni uzroci i posledice, ta slika mora da izostavi veći deo onoga što se dešava u ekonomiji ili međunarodnom političkom sistemu. Teorija je sredstvo koje treba da nam koristi prilikom objašnjavanja onoga što se dešava u određenoj oblasti aktivnosti. Čudno je što se teorija kritikuje zbog toga što je nešto izostavila, pošto teorije uglavnom i jesu izostavljanja. Ponekad se kaže da bi teoriji trebalo nešto dodati kako bi se ona približila stvarnosti. Ipak, razvoj nauke, bilo fizike bilo ekonomije, napredovao je udaljavanjem od direktnog iskustva sveta i opisivanjem tog sveta pomoću veoma apstraktnih pojmova. Uprošćavanje se često postiže pomoću pretpostavki ugrađenih u teoriju. Pretpostavka da se masa koncentriše u tački je primer uprošćavajuće pretpostavke iz njutnovske fizike. Pretpostavka da ljudi teže maksimalnom uvećanju dobiti jeste primer iz mikroekonomije, a primer iz strukturalne teorije je pretpostavka da države deluju na osiguranju svog opstanka.

Struktura međunarodne politike definisana je oskudno, što znači pomoću anarhije koja predstavlja princip uređenja ove oblasti, kao i pomoću raspodele sposobnosti među državama. Zar ovoj definiciji ne bi trebalo nešto dodati? Bilo je prigovora zbog izostavljanja normativnih razmatranja. Da li bi ih trebalo dodati? Postaviti to pitanje isto je što i upitati da li bi teoriji gravitacije trebalo dodati upozorenje da nije mudro skakati sa visokih zgrada. Drugi su pak prigovarali zbog izostavljanja tako očigledno važnih stvari kao što su ekonomski odnosi, tehnološke promene i demografski obrasci. Mnogi kritičari strukturalne teorije izgleda veruju da će određenu teoriju, ukoliko je neka varijabla iz nje izostavljena, učvrstiti to što će joj se ta varijabla dodati. Teorija, međutim, ne predstavlja skup varijabli. Da bi teoriji bilo dodato nešto što se smatra neopravdano izostavljenim, treba pokazati kako to što je izostavljeno može postati element povezane i delotvorne celine. Da je to lako uraditi, bili bismo blagosloveni postojanjem obilja jakih i sveobuhvatnih teorija.

Izostavljeni sadržaj se ne zanemaruje prilikom upotrebe teorije. Teorije su oskudne u formulacijama i predivno proste. Stvarnost je složena i često grozna. Predviđanja se ne prave, niti se objašnjenja smišljaju posmatranjem teorije i izvođenjem nekih zaključaka o pojedinačnim ponašanjima i ishodima. Kako to može biti učinjeno kad empirijski sadržaj, koji moramo imati u vidu kada predviđamo ili objašnjavamo, ne može biti uključen u teoriju? Teorija je instrument koji se koristi radi objašnjavanja „stvarnog sveta” i, možda, formulisanja nekih predviđanja o njemu. Prilikom upotrebe tog sredstva, potrebne su sve vrste informacija, kao i mnoštvo dobrih procena. Teorije ne predviđaju, ljudi to rade.

Druga vrsta kritike tvrdi da je novi realizam isti kao i stari, samo je rigorozniji. Opravdanost te ocene zavisi od toga kako se shvata to što su stari realisti govorili. Tradicionalni realisti su bihevoristi. Oni veruju da međunarodne ishode određuju odluke država, jedinica koje se ponašaju. Uzročnost ide u jednom smeru, od unutrašnjeg sastava država ka ishodima koje, navodno, proizvodi njihovo ponašanje. To je bio uobičajeni način razmišljanja. Tako, na primer, razmišljaju socijalisti, ali i liberali. Mao Cedung je, isto kao i Vudro Vilson, verovao da će dobre države živeti u međusobnom miru, a da će loše države voditi ratove. Komunisti i liberalni demokrata složili su se oko toga kako treba objašnjavati međunarodne događaje. Nisu se složili samo oko toga kako da definišu dobro i loše. Novi realizam preokreće postavke starog realizma. Stari realizam je bihevoritalan: dobre države stvaraju dobre ishode, dok loše države stvaraju loše ishode. Novi realizam je strukturalan: ishodi ne zavise samo od kvaliteta država, nego i od promene strukture u okviru koje one sprovode svoje akcije.

Verovatno najčešća primedba upućena strukturalnoj teoriji jeste da ona ne uspeva da uključi razmatranje toga kako posledice politika i ponašanja država utiču na međunarodnu politiku. Tačno je da su karakteristike država izostavljene iz strukturalne teorije. Strukturalna teorija je, na kraju, teorija o međunarodnoj a ne o spoljnoj politici. Neorealistička teorija međunarodne politike objašnjava to kako spoljašnje snage oblikuju ponašanje država, ali ništa ne govori o delovanju unutrašnjih snaga. U većini slučajeva, teorija međunarodne politike nije dovoljna, i ne može se učiniti dovoljnom, da objasni spoljnu politiku. Međunarodna politička teorija može da objasni ponašanje država samo onda kad su spoljašnji pritisci dominantniji od unutrašnjih nastojanja država, što se retko dešava. Kada to nije slučaj, teoriji međunarodne politike treba pomoć. Pomoć se nalazi izvan teorije. Ipak se kaže da neorealisti, iako priznaju da su uzroci koji dolaze sa nivoa jedinica važni, odbijaju da ih uključe u svoje opise. Posebnost te kritike ravna je učestalosti sa kojom se ona iznosi. Očigledno je da niko, bio realista ili ne, ne veruje da međunarodna politika može biti shvaćena a da u obzir ne bude uzeto ono što se dešava unutar država. Kritičari su pomešali teorije i opise. Opisi – priče o tome šta se dešava i spekulacije o tome zašto se nešto dešava – ne predstavljaju teorije. Opis sadrži mnogo čega, dok teorija uključuje malo toga.

Bitne su države, ali bitna je i struktura međunarodne politike. Šta će biti bitnije, zavisi od promena u strukturi međunarodne politike. Svako kome je to ranije promaklo, teško je mogao to da ne shvati, pošto se svet promenio i iz bipolarnog prešao u unipolarni. U bipolarnom svetu, dve države međusobno kočice i uravnotežuju jedna drugu. U unipolarnom svetu, drastično popuštaju kočnice ponašanja jedne velike sile. Unipolarnost slabi strukturalna ograničenja, proširuje oblast delovanja jedine preostale velike sile i naglašava značaj njenih unutrašnjih osobina. Međunarodni sistem koji je u ravnoteži sličan je političkom sistemu u kome postoje kočnice i ravnoteže. Samovoljno i osiono ponašanje jedne države obuzdava prisustvo drugih država uporedive sposobnosti. Međunarodni sistem u kome druga država ili skup država ne mogu da drže u ravnoteži moć najmoćnije države sličan je političkom sistemu bez kočnica i ravnoteža. Kad vladari učvrste svoju dominaciju, obeshrabrujuće predvidiv rezultat toga je samovoljna i destruktivna vladavina koja deluje u korist onoga ko vlada umesto u korist onih kojima se vlada. Idealno, benevolentni despot je u stanju da vodi mudru politiku, koju u demokratiji sprečavaju kompromisi. Slično tome, imperijalističke zemlje, superiorne nad onima kojima vladaju, mogu tvrditi da im je cilj da unaprede život domaćeg stanovništva, ali

retko kada postižu taj rezultat. Nejednakost moći rađa despotsku vlast kako „kod kuće”, tako i u inostranstvu.

Različite strukture dozvoljavaju i uzrokuju to da jedinice sistema menjaju svoje ponašanje i da time proizvode različite ishode. Promene na nivou jedinca takođe mogu imati dalekosežne posledice. Teškoća razlikovanja uzroka sa nivoa jedinica i sa nivoa sistema predstavlja problem za neorealističku teoriju. Iz teorije proizlazi to da su bipolarni sistemi mirniji od multipolarnih sistema. Ipak, može se postaviti pitanje o tome koliko je za mir tokom Hladnog rata zaslužna struktura međunarodne politike, a koliko naoružanje koje poseduju određene zemlje. Odnosno, da li je mir bio proizvod nuklearnog oružja ili je bio proizvod strukture sistema. Dok se struktura sistema nije promenila, teško se moglo reći nešto više od toga da su za to zaslužni i struktura i naoružanje. Bilo je teško reći šta je čemu uzrok. I bez posedovanja nuklearnog oružja Sjedinjene Države i Sovjetski Savez bi uspele da izbegnu ulazak u rat zbog ogromne štete koju bi jedna drugoj mogle da nanese države kontinentalne veličine naoružane modernim konvencionalnim naoružanjem. I pored toga, tokom istorije su vođeni ratovi između zemalja koje su posedovale veliku destruktivnu moć.

Bipolarnost smanjuje neizvesnost nastalu povodom toga ko će se kome suprotstaviti. Međutim, ostaje neizvesnost povodom ishoda borbe između konvencionalno naoružanih država. Ta neizvesnost bi u određenom trenutku, jednu ili drugu stranu dovela do uverenja da joj superiorno naoružanje, odnosno mudrija strategija mogu doneti pobjedu po podnošljivoj ceni. Bipolarnost nudi obećanje mira, a nuklearno oružje učvršćuje to obećanje i čini ga gotovo garancijom.

Među državama naoružanim nuklearnim oružjem prevladava mir bez obzira na strukturu međunarodnog sistema. Promene tokom proteklog veka od multipolarnosti ka bipolarnosti i unipolarnosti dobro ilustruju to kako oštre razlike u polarnosti utiču na ponašanje država i menjaju međunarodne ishode. Uvođenje nuklearnog oružja pokazuje da promene na nivou jedinica, isto kao i strukturalne promene, mogu imati systemske posledice. Novo naoružanje, ipak, ne poništava snagu polarnosti. Tokom Hladnog rata dve sile su bile u gruboj vojnoj ravnoteži. Sistem je obeležilo umereno ponašanje, pri čemu je ta umerenost bila proizvod straha koji je ulivala ta ravnoteža. Tokom dugog perioda Hladnog rata moć svake od supersila držala je u ravnoteži moć one druge i ublažavala ponašanje obe države. Sada je jedina preostala supersila slobodna da postupa u skladu sa svojim prohtevima i hirovima.

Nestanak jedne velike sile ostavio je netaknutim efekte nuklearnog oružja, ali je gubljenje ravnoteže oslobodilo impulse preostale velike sile. Osećaj superiornosti podstiče želju da ona bude upotrebljena. Diktatorska sklonost, bilo vladara bilo zemlje, jeste da se ovekoveči nadmoć i da se iskorači iz procesa istorije. Pre propasti Sovjetskog Saveza, slabe države i nezadovoljni narodi mogli su se nadati da će jednu supersilu okrenuti protiv druge. Sada su slabi i nezadovoljni prepušteni sami sebi. Polarnost nam mnogo govori o ponašanju država i međunarodno-političkim ishodima a da nam pri tom ne otkriva deo priče koji počiva u srcu država.

Kenet Volc
avgust 2007.